

A LEGELSŐ MAGYAR ÁBÉCZÉS-KÖNYV.

Közli: Markovics Sándor.

A magyar könyvészetre nézve az 1879. év, Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár«-ának megjelenési éve, mindenkor emlékezetes lesz. Szabó K. ezen epochális művével, mely bibliographiánk új korszakának (mely 1876-tól kezdődik, mikor t. i. a »Könyv-Szemle« megindult) legnagyobbszerű terméke, egy magyar bibliographiai törzskönyvnek vetette meg alapját, úgy hogy ma a magyar bibliographusnak egyéb nem képezheti főcélját s feladatát, mint ezen mű hiányait pótolni, azt új meg új adatokkal kiegészíteni. Ezen kiegészítés a mű megjelenése, tehát öt év óta folyik s a »Könyv-Szemle« minden füzete hoz adalékokat s pótlékokat szerencsés felfedezőktől, szakavatott kutatóktól.

A kiegészítés műveletének rendszeres véghezvitelére szak tudósaink kétféle eljárást követnek: 1. hazai és külföldi könyvtárak átkutatását, 2. régi XVI. XVII. századbeli könyvtáblák kiáztatását.

Ez utóbbi módot nálunk Toldy F. kezdte meg; utána Lugossy J. s mások szintén szerencsével kutattak, noha minden rendszer nélkül, úgy, a hogy a véletlen ép rávezetett, űzték e műveletet. A rendszeres kutatást Fraknói Vilmos indította meg a főváros három nyilvános könyvtárában, még pedig oly nagy szerencsével, hogy számtalan már ismeretes nyomtatványon kívül, 45 unikumot s több becses okiratot hozott napvilágra.¹⁾

Az ábéczé, melyet itt bemutatok, szintén ilyenmü kutatás jutalma. Széll Farkas királyi táblai pótbiro úr bontotta azt ki

¹⁾ Fraknói V. Könyvtáblákban felfedezett ősnymtatványok. »Könyv-Szemle. 1878. III évf. 252 l.

egy XVII. századb. könyv bőrtáblájából. A könyvnek, mely Széll F. úr ritkaságokban gazdag könyvtárának már egymaga is díszére válik, a következő czíme van: »Czeglédi István: Halotti beszéd Vdvarhelyi György felett. 1662. Kassa. (Szabó K. »Régi M. Kvt.« 989. szám.)

E könyvnek mellső bőrburokjába volt ezen egy ívre terjedő 8-adrét könyvecske bepépelve; közepén kinyitva haránt feküdt, úgy, hogy az ív 4 levele egymást földvén, legalúl a 8-dik és 9-dik lap esett.

A hátsó táblában két 1659-ből keltezett s »Humanissimo ac doctissimo viro domino Paulo Szoboszlay Rectori Scholae szeptpéteriensis« czímmel ellátott missilis levél volt elrejtve, melyeken probatio calami-ként jó öreg betűkkel írás-avatatlan kéz latin nyelvű próbálgatásai látszanak.

Az »Ábécze« ismeretlen, unikum; felfedezése rendkívül fontos nemcsak bibliographiai, hanem különösen irodalom- s tanítástörténeti szempontból is, mert a legrégebb tulajdonképeni magyar ábéczés-könyv.

Ezen állításom bizonyítására szabad legyen egyet-mást felhoznom. Szabó K. szerint (R. M. Kvt. 1254. sz.) a debreczeni A. B. C.-könyv a legrégebb (1681); Kiss Áron szerint¹⁾ Dévai B. Mátyás »Orthographia Ungaricá«-ja azaz az u. n. krakkai Ábécze.

Bizonyára Szabó K. nézetét kell elfogadnunk; Kiss Áron nem veszi számba, hogy a Dévay művecskéje már inkább nyelvtani mű,²⁾ (a miért Toldy F. be is sorozta a »Corpus Gramm.«-ba) s mint ilyen bibliographice nem nevezhető pusztán Ábéczésnek, önálló Abecedariumnak, dacára, hogy első lapján az ábécze csakugyan ott áll; valamint nem tekinthetők Abecedariumoknak a Gálszécsi István s Bornemisza Péter ábéczés-tábláik sem, melyek bibliographice véve csak esetleges adalékát képezik az illető főműveknek, melyek Gálszécsinél: »A keresztyén tudományról való rövid könyvecske« 1538, Székelynél: »Keresztyénségnek fundamentomáról való tanuság« 1538 (mindkettő ismeretlen), s

¹⁾ Kiss Á. A magyar népisk. tanítás története.

²⁾ Révész Imre: »A legelső magyar nyelvtani mű szerzője.« Magyarországnak 1862, 184. s köv. sz.

Bornemisznál: »Négy Könyvecske a keresztyéni hitnek tudományáról« 1577.³⁾

Ennélfogva Abecedariumunk kivívja a prioritást a nálánál ifjabb, de eddig elsőknek nevezett debreczeni A. B. C. ellenében s legyőzi négy elődét, melyek egyike voltaképen nyelvtani kísérletféle, többije pedig káté s szövegük nem akar egyenesen objectum gyanánt szolgálni olvasni tanulóknak számára, míg a mi Ábécénk szövege határozottan e célra van szánva, mint azt szótagokra szaggatott szedése is mutatja.

Ki kell még emelnem, hogy könyvecskénk lapjai meglehetősen megrongált állapotban maradtak fenn, mindamellott elolvasásuk nem okoz nagy nehézséget, mert véletlenül oly példánya került a könyvkiadó kezei közé, mely nyomás közben megcsuszszanván, sorközeiben ugyanazon sorok még egyszer, de valamivel homályosabban nyomódtak le s így a hiányzó betűket, szavakat innen-onnan pótolni lehetett.

A könyv alakja kis 8-adrét; terjedelme: 8 levél; lapszámmozása: A₁, A₂, A₃, A₄, A₅, 1 + 1 + 1; betűi kerek. Nyomatási helye, mint a colophon mutatja: Sáros-Patak, s éve: 1659 s így kétséget sem szenved, hogy Rosnyai Jánosnak, a későbbi debreczeni nyomdásznak műhelyéből került ki. (A debreczeni ábécze is Rosnyainál nyomatott.)

Szerzőjét nem tudjuk. Azon két levél, mit a kompaktor táblabéletnek használt fel, erre nézve mit sem vall, különben is csak annyit sejtetnek, hogy Szoboszlai Pállal könyvünk valamelyes viszonyban állhatott, ha nem az íróban, úgy talán a tulajdonosban?

Ezek után álljon itt egész terjedelmében az Ábéczés-könyvecske hű másolata:

³⁾ Mindezt különben Kiss Áron sem állítja s ép ezért a Dévay művére ő is megmondja, hogy az inkább nyelvtani munka s a Bornemisza könyvét sem nevezi ábécének, hanem á b é c z é s k á t é n a k. Szerk.

A BE CE.

		Szám.
A a	M m	1. 10.
B b	N n ny	2. 20.
C c cz c ₃ cs	O o ö	3. 30.
D d	P p	4. 40.
E e	R r	5. 50.
F f	S fs fz f ₃	6. 60.
G g gy	T t ty ts tz t ₃	7. 70.
H [h]	[V v]	8. 8[0.]
I i	[X] x	9. 9[0.]
J j	Y y	10[0.]
K k	Z z	100[0.]
L l		

[a e i] o ö u ü

[b] [c] cz c₃ cs d f g gy h j k l ly m n ny p r f s fz f₃ t ty
ts tz t₃ v x y z ₃.

Ab eb ib ob öb ub üb

Ba be bi bo bö bu bü.

A (1. 1.)

[Acs]	[ecs]	[ics]	[ocs]	öcs	ucs	ücs
[Csa]	[cse]	[csi]	cso	esö	csu	csü
[Acz]	ecz	icz	ocz	öcz	ucz	ücz
[Cza]	cze	[czi]	czo	czö	czu	czü
[A]d	ed	[id]	od	öd	ud	üd
Da	de	[di]	do	dö	du	dü
Af	ef	if	of	öf	uf	üf
Fa	fe	fi	fo	fö	fu	fü
[Ag]	eg	ig	og	ög	ug	üg
[G]a	ge	[gi]	[g]o	gö	gu	gü
[A]gy	egy	[igy]	ogy	ögy	ugy	ügy
[G]ya	gye	gyi	gyo	gyö	gyu	gyü
[A]h	eh	ih	oh	[öh]	uh	üh
[Ha]	he	hi	ho	hö	hu	hü

[A]j	ej	ij	oj	öj	uj	[üj]
[Ja]	je	ji	jo	jö	[ju]	[jü]
[Ak]	ek	ik	ok	[ök]	[uk]	[ük]
[K]a	ke	ki	k[o]	kö	ku	[kü]
[A]l	el	il	ol	öl	ul	ül
[La]	le	li	lo	lö	lu	lü
[Aly]	oly	ily	oly	öly	uly	üly

(2. l.)

Lya	lye	[ly]i	lyo	lyö	lyu	lyü
Am	em	im	om	[öm]	um	üm
Ma	me	mi	mo	[mö]	mu	mü
An	en	in	on	ön	un	ün
Na	ne	ni	no	nö	nu	nü
Any	eny	iny	ony	öny	uny	[üny]
Nya	nye	nyi	nyo	nyö	[nyu]	[nyü]
Ap	ep	ip	op	öp	up	[üp]
Pa	pe	pi	po	[pö]	pu	pü
Ar	er	ir	[o]r	[ör]	[ur]	ür
Ra	[re]	[r]i	ro	rö	[ru]	rü
As	[es]	is	[os]	[ös]	us	[üs]
Sa	fe	fi	[fo]	[fö]	[fu]	[fü]
Afz	efz	[i]fz	[o]fz	[ö]fz	[ufz]	[üfz]
Sza	[fze]	fzi	[fzo]	fzö	[fzu]	[fzü]
At	[et]	[it]	[ot]	öt	ut	üt
[Ta]	[te]	[ti]	[to]	tö	tu	tü
[Aty]	[ety]	ity	oty	öty	uty	üty
[T]ya	tye	tyi	tyo	työ	tyu	tyü
[A]ts	ets	[its]	[o]ts	öts	uts	[üts]
[Tsa]	tse	ts[i]	tso	tsö	tsu	[tsü]

A₂. (3. l.)

[A]tz	[etz]	itz	[ot]z	ötz	utz	ütz
[T]za	tze	tzi	tzo	tzö	tzu	tzü
Av	ev	[i]v	ov	öv	uv	üv
[Va]	ve	[vi]	vo	vö	vu	vü

A[x]	ex	ix	ox	öx	ux	üx
Xa	x[e]	xi	xo	xö	xu	xü
Az	[ez]	iz	oz	öz	uz	üz
Z[a]	ze	zi	zo	zö	zu	zü

MI ATYANK.

MI A tyánk ki va[gy] a' [men nye]kben, fzen tel tef [fek] meg a' te ne[v]ed. Jöj jön el [a'] te [or] f[z]á god: le[g]yen meg a' te [a ka]ra tod [mi] kép pen a' meny ben [a zon kép pen] itt ez föl dön is. A' [mi min den na] pi ke nye rü[n]ket add meg né k[ü]nk Es bo csáfð meg né künk a' mi vé[t] [k]e in ket. mi kép pen mi is meg b[o] [tsá tu]nk elle nünk vét kez tek nek [ne v]lgy mi[n-] [ket] a' ki [sértet be, de szaba

(4. l.)

[dits] meg min ket a' g[o nofz tól] Mert ti éd az or szág, az ha [a lom] a' di tső ség, mind ö rö ké, A men.

A Z H I T N E K

AGAZATI.

HI fzek egy I ften b[e], min den ható A tyá ba, meny nek es föld [nek] te rem tő jé be.

Es Je fus Chri ftus laed. a ö egy fzü lött Fi á ba, mi U runk ba ki fo gon ta ték Szent Lé lek tól, fzü le ték fzüz Ma ri á to: Kin za ték Pon cius Pi la tus nak a lat ta, meg fe fzit te-ték meg ha la, és el te met te ték: fz[á] l[a] po kol ra, har mad na pon fel tá ma da az ha lot₃ tak köz zül: fel mé [ne] meny ek be, ül a' min den ha to Atya I ften nek job [ja] fe lö[l] on nan lé fzen el jö ven dö i [t]él ni e le ve ne ke[t] és hol ta kat.

A₃. (5. l.)

[Hi fzek Szent Lé] lek b[e]: Hi fzek [egy kö zön fé ges] Ke refz tyén A nya [Szent e]gy [há] zat, szen teknek egy g[yes-sé] gét b[ü]ne ink nek bo csá nat t[yát] [t]eft n[ek] fel tá ma-dását, és az ö[rök é le tet.] A men.

[MO]SES 2. 20. RESZE:

[Iften]nek meg iratott

[t]iz Parancsolati

E l f ő p a r a n c s o l a t .

[.] g . . z . m e l . E n v a g y o k [a ' t e J e h o v a]
I f t e n e d , k i t é g e d e t k i [h] o z t [a l a k] a z E g y i p t o m n a k f ö l d e -
b ő l , [a ' f z o l] g á l a t [n a k h á] z á b ó l . N e l e g y [e n e k n é] k e d é n e -
l ő t t e m i d e g e n [I f t e n e i d .]

M á f o d i k p a r a n c s o l a t .

N e c s i [n á] l y m a [g a d n a k f a] r a g o t t k é p e t , é s [f] e m m i
[h a s o n l a t o s s á] g á [t] [a] z o k [n] a k m e l y e k o [d a f e n n a z é g -]
(6 . l .)

ben, mel lyek itt a latt a' föl [dön] é[s] a' mel lyek a' vi zek
ben a' föld a latt vad nak. Ne ha joly meg a zok nak és ne
tifz tel lyed azo kat: mert én va gyok a' te U rad I fte ned,
bofz fzu al lo ki meg [bün t]e tem az a tyák nak vét ke ket
[a fi]ak ban, har mad és ne gyed i zig len, a zok ban a' kik
gyü löl nek en ge met. És ir gal maf sá got cse le ke fzem
e ze rig len a zok kal a' kik en ge met fze ret nek, és meg-
tart tyák az én pa ran cso la ti mat.

H a r m a d i k P a r a n c s o l a t .

A' te U rad nak I fte ned nek ne vét fel ne vedd hi já-
ba mert nem had gya a' Je ho va bün te tés nel kül azt, a' ki
az ő ne vét fel ve fzi hi já ba.

N e g y e d i k P a r [a n] c s o l a t .

M e g e m l e k e z [z e l] a' S z o m b a t r o l , h o g y a z t m e g f e n -
t e l l y e [d] h a t n a p o n m u n k á l k o d g y á l , é s [m] i n d e n .

A₄ (7 . l .)

dol [go] dat el vé gez zed: He ted na pon a te U rad nak I fte ned-
nek Szom bat ty[a] va gyon. Sem mi dol got fe tegy fe te, fe
fi ad, fe le á nyod: fe [fz]ol gád, fe fzol gá lód: és fem mi bar-
mod [fe] a' te jö ve vé nyed, mely a' te ka pu id ban va gyon.
Mert hat na pon csi ná lá a' Je ho va a' me nyet és a' föl det,
és a ten gert, és min den a zok ban va lo ál la to kat: és meg-
nyu go vék he ted na pon: A zért meg ál dá az Je ho va a'
Szom ba tot, és meg fzen te lé azt.

Eötödik Parancsolat.

Tifz tel lyed a tyá dat és a nyá dat, hogy hofz fzu é le-
[t]ü légy a' föl dön, mel lyet a' te Je ho va I fte ned ád te
ne ked.

Hatodik Parancsolat.

Ne öl[y.]

Hetedik Parancsolat.

Ne pa ráz nál kod gyál.

Nyolczadik Parancsolat.

[Ne o]ro[zz.]

(8. l.)

Kilenczedik Parancsolat.

Ne mondgy a' te fe le ba rá tod el len ha mis ta nu bi-
zony sá got.

Tizedik Parancsolat.

Ne ki ván nyad a' te fe l[e] ba rá t[od]nak há zát, ne ki-
ván nyad a' te fe [le] ba rá tod nak fe le sé gét, fe fzol gá ját,
fe fzol gá ló ját, fe ök rét, fe fza ma rát, és fem mi né mű
mar há ját.

SZENT MATHENAL

a' XIX-ben, V. 14. Jefus

igy fzol:

H[ad g]ya tok bé két a' gyer me kek nek, és ne tilt sá tok meg ő ket, hogy hozzám ne jőj jenek. Mert il lye nek é a' men nyek nek [or fzá]ga.

COLOSSE III.

v. 17. Va la mit cse le keztek be fzed del a vagy cse le-ke det tel, az Ur Je fus ne vé ben cse le ked gyé tek, há lákat ad ván I ften nek és az A tyának ő ál ta la.

A₅. (9. l.)

v. 20. Mag za tok, en ge del me fek le gye tek a' ti fzü-le i tek nek min de [n]ek ben: mert ez az Ur nak ked ves.

v. 21. A tyák ne bofz fzon tsátok [a ti] mag za ti to kat: hogy szi vek ben el ne lan kad gya nak.

v. 22. Szol gák, en ge del me fek lé gye tek min de nekben azok nak, a kik nek tek u rai tok teft fze rént, nem csak fzem e lött fzol gál ván, mint a' kik em be rek nek i gye keznek ked vef ked ni, ha nem tifz ta fziv vel fél vén az I ftent.

v. 23. És va la mit cse le kez tek, fzi ve tek fze rént cse le ked gyé tek, mint az Ur nak és nem em be rek nek.

v. 24. Tud v[án] [azt hogy] ti az Ur tol vé fzi tek az örök ség nek ju tal má, mert az Ur Chri ftus nak szol gál tok.

MOSES 5. KÖNYVENEK.

4. v. 10. El ne fe let kez zél az nap rol a' mel lyen álot tál a' te U rad I fte ned

(10 l.)

e lött a' Ho r[eb] he gyén, mi k[or az Ur] ezt had ta volna én ne kem: Gyüjts eg[y] be én né kem a' né pet, hogy [fza]m lal-

lyam e le ik be az én be fzé d[ε]met, mel lye ke[t] meg ta nul-
lya nak, es en ge m[et] f[el] lye nek tel lyes éle tek ben : mig-
len e' föl dön él nek, és az ő gyer me ke ket a zokra meg ta-
nit tsák.

[S]ZENT JANOSNAL.

5. v. 39. Vis gál lyá tok az i rá fo [kat], mert nék tek
ugy tet fzik, hogy azok ba ő rök é le te tek va gyon: Es a
[z]ok a' mel lyek én ró lam bi zony sá g[ot] [te]fz nek.

TIMOT[HE]USNAL

3-ban v. 15. Es hogy gyer [mek sé ged] től fogva tud [tad]
a' fzen[t] [Irá so kat] mel lyek té ge det bül [tsé] te [het nek
az] id vef ség re a' Chri ftus Jé [fus ban valo] hit nek ál ta [ia.]

(11. l.)

ROMABELIEKHEZ

XV-ben.

v. 4. Mert a' mel lyek ré gen meg i rat tat tak a' mi ta-
nu sá gunk ra i rat tat [tak] meg, hogy a' bé ke fé ges tü rés
ál tal, és az i rá fok nak vi gafz ta lá fa ál tal re mén se günk
lé gyen.

v. 5. A bé ke sé ges tü réfnek pe dig, és vi gafz ta láf-
nak I fte ne ad gya nék tek, hogy e gyen lő a ka rat tal le-
gye tek ti kö zöt te tek egy más hoz a' Je fus Chri ftus fze rént.

v. 6. Hogy e gyen lő kép pen egy fzáj jal di cső i tsé tek
az I ftent és a' mi U runk Je fus Chri ftuf nak at tyát.

v. 7. A zér[t] egy máft ve gyé tek f[e]l, mi kép pen a'
Chri ftus is fel vött min ket az I ften di cső sé gé re.

SZ. PETER 2. LEV.

3 ban. [Voltakép az 1. részben.]

19. v.-ben. Es va gyon i gen e rős

(12. 1.)

bi zony sá gunk a Pro phét [ták] nak be fzé dek, mel lyet hogy kö vet tek [mint a] fe tét ség ben a' lám páft, jól mi ve li tek, míg a' nap meg vi lá go fo dik, és a' haj nal csil lag fel tá mad a' ti fzi ve i tek ben.

v. 20. Ha azt e lő fzör meg ta nu land gyá tok, hogy a' fzent i ráf nak pro phe ci á i köz zül egy is nem ma gya ráz ta tik ki [vált] kép pen va lo ma gya [r]á zat tal.

v. 21. Mert nem em ber a ka rat tyá bol fzár maz tak ré gen a' Pro phe ták pro phe tá lá sok, ha nem Szent Lé lek től in dit tat ván fzol tak az I ften nek fzent em be re i.

CXXXI. Soltar 106. 142.

T a n u s á g a z a l á z a t o f s á g r o l .

Uram nem üz nagyra fzivem,
Szemem nem hányom magaffan,
Nem léledz[e]m oly dol[g]okban,

(13. 1.)

Kik felly[ül hala]dnak engem
[2.] Ha ki nem vettem fzivemből,
Mindennémü kevé[lység]et,
Mint midőn a' kis g[yer]mekeket,
[E]l fogják annya tejétől.

3. Hogy ha olyanná nem löttem,
Mint az egygyügyü kis gyermek,
Kit a' csöts mellől el vefznek,
Bár ne kegyelmezz-meg nékem.

4. Izrael az [Ur If]tenben,
 Veffed minden reményféged,
 Meg-tartódnak ötet hidgyed,
 Mostan és mi[nden] időben.

T. B.

CX[LI.] Soltar.

Könyörgéfe Dávidnak az [Iften] vezérléféért és meg fzaad[itá
 sáért.]

Te hozzád [kiáltok] Ur Iften,
 Sies én [ho]zzám ne kefsél,
 Mert téged oh[a]j lak fzi vel,
 Azért halgafs meg kegyelme[fse]n.

2. Könyörgésem elődb[en] [m]ennyen

[.]

(14. 1.)

K[eze]im fel-emeléfe,
 Efstveli aldozatul légyen.

3. Eörizettel tartsz-meg én fzájam,
 A' mely gondot tartson arra,
 Závárt fzereszt ajakimra,
 Hogy tőlök ne légyen nyavalyám.

4. Ne botfáid fzivemet gonofsza,
 Hogy az hamiffan élőkkel,
 Soha ne erefzkedgyem-el,
 Az ő nyájas kivánságokra.

5. Az hiv ember megfedgyen enge[met],
 És feddéfe kedves léssen,
 Mint balfam olaj fejemen,
 M[eg] vetefe fem árt énnékem.

6. Mertén el-hiszem 's mondom nyilván.
 Hogy még az hitetlenekért,
 Imátkozom mentségekéért,
 Nyavalyájokon szánakodván.

7. Midőn az ő fő birájok,
Magas helyről le-hányattiak,
(15. l.)

Es ofztán [efze]kbe jutnak,
Az én befzédim kik nyájasok.

8. Mint ha ki fát vág nagy erővel
A' forgácsit fzélyel hinvén,
A' mi csontaink akképpen,
Hevernek a' fir mellett fzélyel.

9. Szemeim reád néznek Uram,
Reménfégem vagyon benned,
Lelkemet hát el ne vegyed,
Mert te vagy m[in]d[e]n bizodalmam.

10. A' törtől kit nékem vetettek,
Es háloioktol őrizz meg,
A' hamis népektől ments meg,
A' kik vesztemre igyekeznek.

11. Ejtsd őket önnön hálojokban,
Kit ők másnak kézfizettek,
Hogy én veszély nélkül légyek,
Mellettek el mehessek bátran.

VEGE.

Nyomtatott S.-Patakon, 1659-ben.

(16. l.)

Végül megjegyzem még, hogy ezen Ábéczés-könyv a 262-dik adalék, melyet a »Magyar Könyv-Szemle« Szabó Károly »Régi Könyvtár«-ához közölt.
